

خوداستنادی در مجلات علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب (۱۳۷۴ - ۱۳۸۳)

پرویز شهریاری^۱
اسماعیل افقهی^۲

چکیده

هدف این پژوهش بررسی و مقایسه میزان خوداستنادی در مقالات منتشر شده در دو نشریه علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ است. در این مقاله شاخص‌هایی همچون تعداد خوداستنادی، میزان خوداستنادی، میزان مقالات دارای خوداستنادی، میزان نویسندگان خوداستنادگر و همچنین روابط بین نشریه و میزان خوداستنادی، نشریه و رتبه علمی خوداستنادکنندگان، نشریه و نوع مدرک استناد شده و نشریه و عمر خوداستنادها مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان داد که علاوه بر اینکه میزان خوداستنادی در دو نشریه در سال‌های مورد بررسی نسبتاً پایین است، تفاوت چندانی نیز در میزان خوداستنادی بین دو نشریه مشاهده نمی‌شود. میزان خوداستنادی با نشریه رابطه‌ای ندارد، اما رتبه علمی در میزان خوداستنادی، نوع مدرک خوداستنادشده، و عمر خوداستنادها با نشریه رابطه دارند.

کلیدواژه‌ها

تحلیل استنادی، خوداستنادی، فصلنامه کتاب، فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

مقدمه

متنی پیشین است و نویسندگان به آثاری ارجاع می‌دهند که با نوشته آنان ربط موضوعی دارد، تا بدین وسیله کار خود را اعتبار بخشند؛ به‌عنوان شاهد از آنها استفاده می‌کنند تا سخن خود را تأیید نمایند؛ و یا تفاوت رویکرد آنها را با نقطه‌نظرات نظریه‌پردازانه خویش

در لغتنامه دهخدا، واژه استناد به معنی پشت به چیزی وا گذاشتن، پناه دادن، سند آوردن و استناد کردن به آیت، حدیث یا هر چیز دیگری تعریف شده است (۳: ۶۷). استناد اشاره به سند قرار دادن سخن یا

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران و دانشجوی دکتری علوم ارتباطات
shahriari@irandoc.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران e_afqahi@yahoo.com

بیان کنند (۲: ۹۶).

مراجع مورد استناد در انتشارات علمی نشان‌دهنده منابع و خاستگاه اندیشه‌های گنجانده شده در این مقالات هستند؛ بدین معنا که توزیع مقالات مورد ارجاع، بر حسب مجرای انتشار، حوزه موضوعی، و تاریخ تألیف، منعکس‌کننده شکل‌ها و جنبه‌های گوناگون علایق و منابع آن اجتماع علمی است. ارجاع به یک مدرک نشان‌دهنده نفوذ و تأثیر علمی آن مدرک است. بر طبق نظر نالیموف و مولچنکو مراجع می‌توانند زبان ویژه اطلاعات علمی در نظر گرفته شوند. همه انتشارات علمی بر حجم معتناهی از عقاید و آرای پیشین متکی هستند. مؤلفان مقالات علمی درباره این آرا و عقاید به تفصیل بحث نمی‌کنند (۱: ۸۸).

خوداستنادی بخشی از رفتار استناد است که خیلی کمتر به آن توجه شده و تحقیقات انگشت‌شماری موضوع پژوهش خود را به این حوزه اختصاص داده‌اند. لذا آمار بسیار کمی در دسترس است که نشان دهد چه مقدار خوداستنادی در حوزه‌های مختلف، به‌ویژه در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، صورت گرفته است و یا تا چه حدی می‌توان خوداستنادی را رفتاری طبیعی دانست.

ما در این تحقیق میزان خوداستنادی را در نشریات علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب و رابطه آن با متغیرهایی نظیر نشریه، رتبه علمی، نوع مدرک، و عمر خوداستنادی مورد بررسی قرار دادیم.

انگیزه‌های استناد

استناد با انگیزه‌های متفاوتی صورت می‌گیرد. بروکز^۳ در ۱۹۸۵، در مطالعه خود هفت انگیزه نویسندگان برای استناد را چنین برشمرد: مقیاس رایج، رد یک نظریه، اطلاعات عملیاتی، مستدل بودن، تأیید یک نظریه، آگاهی بخشی به خواننده، و اجماع عمومی (۱۴: ۸۹).

برای این که چرا نویسندگان کارهای دیگران را مورد استناد قرار می‌دهند علل زیادی می‌توان برشمرد. روسو^۴ این علل را به نقل از واینستاک^۵ چنین برشمرده است:

۱. قدردانی از پیشتانان؛
۲. اعتباربخشی به کارهای مربوط؛
۳. مشخص کردن روش‌شناسی، تجهیزات، و نظیر آن؛
۴. فراهم کردن زمینه‌های مطالعاتی؛
۵. اصلاح کار فرد؛
۶. اصلاح کار دیگران؛
۷. انتقاد از کار دیگران؛
۸. آگاه کردن محققان از کارهایی که در شرف عرضه هستند؛
۹. توجه دادن به کارهایی که به‌طور ضعیفی پراکنده یا نمایه شده‌اند و یا اینکه اصلاً مورد استناد قرار نگرفته‌اند؛
۱۰. اثبات ادعاها؛
۱۱. تصدیق داده‌ها و رده‌های ثوابت فیزیکی؛
۱۲. مشخص کردن نشریات اصلی که در آن ایده، فکر، و مفهوم مورد بحث قرار گرفته

3. Brooks

4. Rousseau

5. Weinstock

6. Authentication data and classes of fact-physical constants, etc.

است؛

۱۳. مشخص کردن انتشارات بنیادی که مفهوم‌ها و عبارات را توصیف کرده‌اند؛
۱۴. رد کار و ایده‌دیگران؛ و
۱۵. به چالش طلبیدن ادعاهای دیگران (۱۷: ۲۱۱).

تحلیل استنادی بخشی از کتابسنجی است که به ارتباط میان مدارک ارجاعی و منبع استنادکننده می‌پردازد. روند موضوعی، الگوهای استنادی بین رشته‌ای، تاریخ استناد، استناد گروهی، و خوداستنادی از جمله مواردی است که در مطالعات استنادی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

تحلیل استنادی به‌عنوان روشی برای بررسی ارتباط علمی و ساختار دانش، به بررسی مسائل جالبی می‌پردازد که به خواص شبکه‌های استنادی و وابستگی آنها به عمل استناد در رشته‌های مختلف توجه دارد. اگر فردی به سلسله کارکردهای تحلیل استنادی توجه کند، از جست‌وجوی آثار گرفته تا ترسیم اثرات یک بخش از اثر بر روی دیگری، یا از کشیدن نقشه ارتباط‌های میان حوزه‌های علمی گرفته تا ارزیابی ارزش آثار تحقیقی خاص، اهمیت تعیین انواع، خواص، و روابط بین اجزای شبکه استنادی را درمی‌یابد (۱۶: ۲۵۱).

لذا امروزه، تحلیل استنادی به‌عنوان ابزاری برای بررسی ارتباطات علمی با استفاده از شبکه‌های استنادی مختلف مطرح است. اگرچه انگیزه استناد به‌طور وسیعی بررسی شده، اما به‌طور کلی، صورت استنباطی داشته

است. در اغلب موارد، از تحلیل محتوای اثر چاپ شده برای تعیین انگیزه استنادگر استفاده می‌شود. تعداد کمی از محققان عملاً به این پرسش جواب می‌دهند که چرا در اثرشان به آثار دیگر استناد می‌کنند (۱۳: ۱۴۷-۱۵۱).

دمیتروف و آرلیش^۷ در سال ۱۹۹۵ همه استنادها را، بسته به عملکرد اصلی شان، در یکی از سه گروه زیر قرار دادند:

۱. حمایت از اثر با مدرک و توضیحات،
۲. اعتباردهی و احترام‌گذاری، و
۳. ارتباط اثر حاضر با اثر مرتبط قبلی (۶: ۴۴).

وایت و وانگ نیز در ۱۹۹۷ در بررسی متون حوزه اقتصاد کشاورزی، دلایل استناد را چنین برشمردند: سندیت، دسترس‌پذیری، اعتباربخشی، تازگی، رابطه، و شهرت (۱۵: ۸۹).

تعریف خوداستنادی و انواع آن

خوداستنادی را نیز چنین تعریف کرده‌اند: «رفتاری که در آن، مؤلف اثر به مدرک یا مدارکی از خود استناد می‌کند (یکی بودن مؤلف در مدرک استنادگر و استنادشونده). این اصطلاح برخی اوقات تنها برای مواردی استفاده می‌شود که فرد تنها مؤلف و یا اولین نویسنده آن مدرک باشد» (۷: ۱۴۸).

خوداستنادی با معانی مختلفی استفاده شده است. اگر مقاله استنادگر یک یا چند نویسنده مشترک با مقاله استناد شده داشته باشد، معمولاً این خصیصه به‌عنوان «خوداستنادی»

تعریف می‌شود. ارجاع به مقالات منتشرشده در مجله‌ای که مقالهٔ استنادگر در آن چاپ شده نیز «خوداستنادی مجله»^۸ خوانده می‌شود. استندهای مقالات تألیفی افراد به سازمانی که در آن کار می‌کنند نیز «خوداستنادی سازمانی»^۹ نامیده می‌شود (۱۲: ۲۲۰). همچنین تاگلیا کوتسو^{۱۰} در تحقیق خود تعاریفی برای خود استنادی بیان کرده است (۱۶: ۲۵۱-۲۶۵). انواع دیگری از خوداستنادی عنوان شده که کمتر به آنها پرداخته شده است. به‌عنوان مثال «خوداستنادی زبانی»^{۱۱} که نشان از استناد مؤلف یا مؤلفان به آثار زبان مادری دارد یا استناد به مدارک حوزهٔ مورد مطالعه که آن را «خوداستنادی رشته‌ای»^{۱۲} می‌نامند و «خوداستنادی صفحهٔ وب»^{۱۳} که بیانگر استناد به صفحات وب نویسنده یا نویسندگان است (۱۱: ۵۲۱).

وقتی نویسنده‌ای به اثر خود استناد می‌کند، نوعی مردودشماری در اذهان عمومی ایجاد می‌شود. از جمله انگیزه‌هایی که منتقدان برای خوداستنادی برشمرده‌اند دلایل سیاسی و خودتمجیدی می‌باشد. اما دلایل معتبری نیز برای خوداستنادی وجود دارد. از جمله: نویسنده در آن حوزه تنهاست و یا مورد اطمینان و دارای اعتبار است، نویسنده در حوزهٔ موردنظر کار می‌کند و یا اثر ادامهٔ تحقیق قبلی اوست و نویسنده به‌جای اینکه کار قبلی را تکرار کند به آن ارجاع می‌دهد (۱۳: ۱۴۷)، و یا برای بنای اعتبار حرفه‌ای به خود استناد می‌کند (۹: ۲۵۱).

بیان مسئله

در این مقاله اصطلاح خوداستنادی به استنادی در یک مدرک اشاره دارد که توسط نویسنده و یا یکی از نویسندگان مقالهٔ استنادگر، تألیف شده و یا اشتراک در تألیف داشته است. امروزه یک احساس عمومی وجود دارد که هر کس به اثر خود استناد کند به‌نوعی مورد سرزنش قرار می‌گیرد، درحالی‌که خوداستنادگری امری رایج در نوشته‌های علمی است و عملکرد آن با اشکال دیگر استنادگری تفاوتی ندارد.

در این مقاله سعی شده است تا با مقایسهٔ میزان خوداستنادی در مقالات دو نشریهٔ مطرح در حوزهٔ علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی یعنی فصلنامهٔ کتاب و علوم اطلاع‌رسانی، ویژگی‌های این رفتار بررسی شود.

اهمیت پژوهش

در مقایسه با بررسی‌های انجام شده در خارج از کشور، هیچ مطالعهٔ میدانی و جدی در حوزهٔ خوداستنادی در کشور انجام نشده است. این مطالعه می‌تواند آغازی برای گسترش دانش در این حوزه باشد. از سوی دیگر مبنا قرارگرفتن «استناد» به‌عنوان شاخصی جهت رتبه‌بندی فعالیت‌های علمی مانند تعیین جایگاه مؤلفان، جایگاه مقالات، و همچنین رتبه‌بندی مجلات، توجه به رفتار استناد را دوچندان کرده است. این مطالعات می‌تواند اعتبار استناد را به‌عنوان یک شاخص

8. Journal self-citation

9. Institutional self-citation

10. Tagliacozzo

11. Language self-citation

12. Discipline self-citation

13. Web page self-citation

ارزیابی تقویت و یا تضعیف کرده و ابعاد ناشناخته آن را روشن سازد.

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات

خوداستنادی: رفتاری است که مؤلف در آن به اثر یا اثرهای قبلی خود ارجاع می‌دهد. در این پژوهش خوداستنادی نویسنده مورد نظر است و بدین منظور خوداستنادی‌های نویسندگان و همکارانشان محاسبه شده است.

رتبه علمی: منظور از رتبه علمی درجات علمی نویسندگان است که با عناوین هیئت علمی دانشگاه، هیئت علمی مؤسسه پژوهشی، دانشجو، کارشناس ارشد کتابداری، و سایر (به جز عناوین گفته شده) مشخص شده است.

نوع مدرک: منظور شکل انتشار اثر علمی است که با عناوین کتاب، مقاله (اعم از مقاله مجله، مقاله سمینار، و ترجمه مقاله)، پایان‌نامه، گزارش، طرح پژوهشی، و سایر مشخص شده و نویسنده یا نویسندگان به آن استناد کرده‌اند.

عمر خوداستنادی: فاصله زمانی بین سال انتشار مقاله و مدرک استناد شده است.

سوالات پژوهش

۱. تعداد و میزان خوداستنادی در هر نشریه چقدر است؟
۲. نسبت تعداد نویسندگان خوداستنادگر به کل نویسندگان مقالات به چه میزان است؟
۳. تعداد مقالاتی که در آنها حداقل یک

مورد خوداستنادی مشاهده شده، نسبت به کل مقالات مورد بررسی چقدر است؟

۴. آیا بین نشریه و میزان خوداستنادی ارتباطی وجود دارد؟

۵. آیا بین نشریه و رتبه علمی در میزان خوداستنادی ارتباطی مشاهده می‌شود؟

۶. آیا بین نشریه و نوع مدرک استناد شده ارتباطی وجود دارد؟

۷. آیا بین نشریه و عمر خوداستنادها ارتباطی مشاهده می‌شود؟

پیشینه پژوهش

در بررسی‌های انجام شده پژوهشی که در داخل کشور به خوداستنادی پردازد و به‌طور اخص این حوزه را بررسی کند یافت نشد، و تنها شهریاری در طرح پژوهشی خود به توزیع فراوانی خوداستنادی در نشریه علوم اطلاع‌رسانی اشاره کرده است (۴).

گارفیلد^{۱۴} از خوداستنادی دانشمندان دفاع کرده و خاطرنشان می‌کند که پژوهشگران می‌خواهند اثر خود را تولید کنند و میزان خوداستنادی بالا، نه بیشتر از حد، چیز ناخجسته‌ای را نشان نمی‌دهد. کارهای گارفیلد در حوزه خوداستنادی که نظری اجمالی و کلی از موضوعات استناد را مطرح می‌کند، به‌عنوان نمونه جالب توجهی توسط محققان بعدی مورد استفاده قرار گرفته است. گارفیلد این دیدگاه را مطرح کرد که خوداستنادی‌های بی‌دلیل باید بی‌درنگ برای خوانندگان معلوم و در کارهای بعدی تصحیح شوند (۸: ۴۵).

پریتا^{۱۵} در پژوهش خود با عنوان «منابع استفاده شده در کتابسنجی - علم‌سنجی همان‌طوری‌که در ارجاع‌ها آمده» عنوان کرد که ۲۰ درصد نویسندگان به آثار خود در مجلات مورد بررسی در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ استناد کرده‌اند. همچنین ۱۳/۴ درصد و ۱۳/۹ درصد از کل ارجاع‌ها (به ترتیب برای سال‌های مورد بررسی) خوداستنادی نویسنده بوده‌اند (۱۰: ۲۶۹-۲۸۴).

در پژوهشی که توسط تاگلیاکوتسو درباره خوداستنادی انجام شد، مقالات پژوهشی در زمینه روان‌شناسی و عصب‌شناسی بررسی شدند. براساس نتایجی که به دست آمد کمتر از ۸ درصد مقالات هیچ‌گونه خوداستنادی نداشتند. این پژوهش، گروه نسبتاً کوچکی از مقالات را بررسی کرد (۹۳ مقاله برای روان‌شناسی و ۹۰ مقاله برای عصب‌شناسی). در بررسی تعداد کل استنادها، محقق دریافت که ۱۶/۶ درصد از استنادها در زمینه روان‌شناسی و ۱۷/۵ درصد از استنادهای عصب‌شناسی، خوداستنادی بوده‌اند. یافته‌های دیگر این بود که خوداستنادی‌ها مربوط به سال‌های پایانی دوره مورد مطالعه بوده و تکرار آنها در متن نسبت به استنادهای سایر نویسندگان خیلی زیاد بوده است. همچنین خوداستنادی با تعداد نویسندگان، تعداد کل ارجاع‌ها در مقالات استنادگر یا بهره‌وری نویسندگان رابطه معنی‌داری ندارد (۱۶: ۲۵۱-۲۶۵).

نتایجی که از تحقیق دمیتروف در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به دست آمد به شرح زیر است: نوع مقاله، وابستگی سازمانی

نویسندگان، موضوع، تعداد کل مؤلفان، و عنوان مجله با وجود یا عدم خوداستنادی مقاله مقایسه شده است و ارتباط معنی‌داری با چهار متغیر اولی شناسایی شد. ۵۰ درصد مقالات بررسی شده حداقل یک خوداستنادی دارند؛ ۶/۶ درصد کل استنادها خوداستناد هستند؛ اعضای هیئت علمی بیشتر از کتابداران تجربی یا سایر نویسندگان در این حوزه به خودشان به صورت متناوب استناد می‌کنند؛ در مقالاتی که موضوعات نظری را مطرح می‌کنند، نسبت به سایر انواع مقالات، احتمال خوداستنادی بیشتری وجود دارد؛ در مقالاتی که چندین نویسنده دارند احتمال اینکه یک یا چند نفر از آنها به اثر قبلی خود استناد کنند، زیاد است (۶: ۴۴-۵۶).

اسنیدر^{۱۶} در تحقیق خود عنوان کرد که در تمام رشته‌ها، خوداستنادکنندگان بیشتر تمایل دارند به آثار جدید خود استناد کنند (۱۴: ۴۳۱-۴۳۵).

اکسنس^{۱۷} در تحقیق کلانی که در مورد خوداستنادی برای تولیدات علمی نوژ در سال‌های ۱۹۸۱-۱۹۹۶ انجام داد به نتایج زیر دست یافت: در یک دوره سه تا چهار ساله ۳۶ درصد استنادها، خوداستنادی بوده‌اند، وقتی که استنادها دوره‌های طولانی‌تری را دربرمی‌گیرند این درصد کاهش می‌یابد. مقالات کم‌استناد شده بالاترین سهم خوداستنادی را دارند. برای نمونه، مقاله‌ای که ۵ بار به آن استناد شده به‌طور متوسط ۱/۴ به‌طور خوداستنادی دریافت کرده است. برعکس، مقاله‌ای که ۵۰ بار استناد شده، ۱۱ مورد خوداستنادی داشته است.

15. Perita

16. Snyder

17. Aksnes

مقالات چند نویسنده‌ای خوداستنادی‌های زیادی دریافت می‌کنند. برای مثال، مقالات تک نویسنده‌ای متوسط ۱/۵ خوداستنادی و مقالات با ۱۰ نویسنده ۶/۷ خوداستنادی دریافت کرده‌اند (۵: ۲۳۵-۲۴۶).

استندهای مقالات دو نشریه و برای بررسی ارتباط و معنی‌داری از آزمون χ^2 و در مواردی از تصحیح یتس^{۱۸} استفاده شده است.

یافته‌ها

۱۰۶ مقاله تألیفی از نشریه علوم اطلاع‌رسانی و ۲۷۴ مقاله تألیفی از نشریه فصلنامه کتاب بررسی شدند که از بین آنها تعداد مقالات دارای خوداستنادی برای دو نشریه به ترتیب ۱۸ و ۵۶ مقاله بود. به دیگر سخن، میزان مقالات دارای خوداستنادی برای دو نشریه مذکور به ترتیب ۱۷ و ۲۰/۴ درصد است.

نشریه علوم اطلاع‌رسانی ۳۵ خوداستنادی، از مجموع ۱۲۹۳ استناد؛ و فصلنامه کتاب ۹۲ خوداستنادی از مجموع ۳۱۵۷ استناد داشته است. به عبارت دیگر، میزان خوداستنادی برای دو نشریه مذکور به ترتیب ۲/۷ و ۲/۹ درصد است.

نوع پژوهش و جامعه مورد بررسی

این پژوهش به روش تحلیل استنادی و با بررسی مقالات تألیفی دو نشریه علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب، منتشر شده بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ انجام شده است. علت انتخاب نشریه‌های گفته شده، سابقه و وابستگی آنها به دو سازمان اصلی اطلاع‌رسانی در کشور است.

روش گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای با بررسی صفحه عنوان و

جدول ۱. داده‌های توصیفی نشریات علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب

شاخص	نشریه	علوم اطلاع‌رسانی	فصلنامه کتاب
تعداد مقالات بررسی شده*	۱۰۶	۲۷۴	
تعداد مقالات دارای خوداستنادی	۱۸	۵۶	
میزان مقالات دارای خوداستنادی به درصد	۱۷	۲۰/۴	
استندهای مقالات بررسی شده	۱۲۹۳	۳۱۵۷	
تعداد خوداستنادی	۳۵	۹۲	
میزان خوداستنادی به درصد	۲/۷	۲/۹	
تعداد نویسندگان مقالات	۱۲۴	۳۰۳	
تعداد نویسندگان خوداستنادگر	۱۹	۵۹	
میزان نویسندگان خوداستنادگر به درصد	۱۵/۳	۱۹/۵	

* در تمام مقاله، منظور از مقالات، مقالات تألیفی است.

۱۸. برای مواردی که فراوانی‌های مورد انتظار کمتر از ۱۰ بوده از تصحیح یتس (Yates correction) استفاده شده است.

جدول ۲. ارتباط بین نشریه و میزان خوداستنادی

جمع	سایر استنادها	خوداستنادی‌ها	نوع مدرک عنوان نشریه
۱۲۹۳	۱۲۵۸	۳۵	علوم اطلاع‌رسانی
۳۱۵۴	۳۰۶۲	۹۲	فصلنامه کتاب
۴۴۴۷	۴۳۲۰	۱۲۷	مجموع

$$\chi^2 = 3/014 \text{ و } d_f = 1 \text{ (} p < 0/05 \text{)}$$

ارتباط بین نشریه و رتبه علمی در میزان خوداستنادی

در بررسی این شاخص برای رتبه علمی از گروه‌بندی هیئت علمی دانشگاه، هیئت علمی مؤسسه پژوهشی، دانشجو^{۱۹}، کارشناسی ارشد کتابداری، و سایر^{۲۰} استفاده شده است. برای بررسی این شاخص نیز از آزمون کای اسکوتر با سطح معنی‌داری ۰/۰۵ و تصحیح یتس استفاده شد. با توجه به جدول ۳، چون کای اسکوتر محاسبه شده (۲۰/۶۸) بزرگ‌تر از کای اسکوتر جدول (۹/۴۹) است، لذا تفاوت معناداری بین نشریه و رتبه علمی در میزان خوداستنادی وجود دارد. بنابراین رتبه علمی در میزان خوداستنادی با نشریه رابطه دارد.

تعداد نویسندگان مقالات دو نشریه علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب به ترتیب ۱۲۴ و ۳۰۳ نفر بودند که از بین آنها تعداد نویسندگان خوداستنادگر در دو نشریه به ترتیب ۱۹ و ۵۹ نفر بودند. به عبارت دیگر، میزان نویسندگان خوداستنادگر در دو نشریه به ترتیب ۱۵/۳ و ۱۹/۵ درصد به دست آمد.

ارتباط بین نشریه و میزان خوداستنادی

برای بررسی این شاخص از دو گروه‌بندی خوداستنادی و سایر استنادها استفاده شده است، تا اختلاف معنی‌داری بین نوع استناد در دو نشریه بررسی شود. با توجه به جدول ۲، کای اسکوتر محاسبه شده ۳/۰۱۴ و کای اسکوتر جدول ۳/۸۴ (در سطح معنی‌داری ۰/۰۵) به دست آمد. چون کای اسکوتر محاسبه شده کوچک‌تر از کای اسکوتر جدول است، اختلاف معنی‌داری بین نشریه و میزان خوداستنادی مشاهده نمی‌شود. بنابراین میزان خوداستنادی با نشریه رابطه‌ای ندارد.

جدول ۳. ارتباط بین نشریه و رتبه علمی در میزان خوداستنادی

رتبه علمی عنوان نشریه	هیئت علمی دانشگاه	هیئت علمی مؤسسه پژوهشی	دانشجو	کارشناس ارشد کتابدار	سایر	مجموع
علوم اطلاع‌رسانی	۲	۱۳	۱	۲	۱	۱۹
فصلنامه کتاب	۱۹	۹	۳	۲۴	۳	۵۸
مجموع	۲۱	۲۲	۴	۲۶	۴	۷۷

$$\chi^2 = 20/68 \text{ و } d_f = 4 \text{ (} p < 0/05 \text{)}$$

۱۹. شامل دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی

۲۰. شامل عناوین: کتابدار، مدیر و معاون کتابخانه، مشاوران و متخصصان

ارتباط بین نشریه و نوع مدرک خوداستنادشده

منظور از نوع مدرک خوداستناد شده، نوع مدرکی است که نویسنده خوداستنادگر به آن مدرک، که نویسنده یا نویسنده همکار آن بوده، استناد کرده است. برای گروه‌بندی نوع مدرک از مقوله‌های کتاب، مقاله (اعم از مقاله مجله، مقاله سمینار، و ترجمه مقاله)، پایان‌نامه، گزارش، طرح پژوهشی، و سایر (جزوه و یادداشت شخصی) استفاده شده است. با توجه به جدول ۴ و با استفاده از تصحیح یتس به دلیل اینکه کای اسکوتر محاسبه شده (۲۱/۸۱) از کای اسکوتر جدول (۱۱/۰۷)، در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ بزرگ‌تر است، پس تفاوت معنی‌دار می‌باشد. بنابراین نوع مدرک خوداستناد شده با نشریه رابطه دارد.

ارتباط بین نشریه و عمر خوداستنادها

برای بررسی این شاخص، عمر خوداستنادها به چهار گروه ۰ تا ۲ سال، ۳ تا ۵ سال، ۶ تا ۸ سال، و ۹ سال و بالاتر تقسیم شده است. با توجه به جدول ۵ و با استفاده از تصحیح یتس، کای اسکوتر محاسبه شده (۸/۷۶)، با سطح معنی‌داری ۰/۰۵، بزرگ‌تر از کاس اسکوتر جدول (۷/۸۱) است، لذا اختلاف معنی‌داری بین نشریه و عمر خوداستنادها وجود دارد.

نتیجه‌گیری

میزان خوداستنادی در نشریه علوم اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب به ترتیب ۲/۷ درصد و ۲/۹ درصد است که با توجه به مطالعات انجام شده (۹؛ ۱۰) نسبت به ۲۰ درصد به‌دست آمده در این مطالعات

جدول ۴. ارتباط بین نشریه و نوع مدرک خوداستنادشده

مجموع	سایر	طرح پژوهشی	گزارش	پایان‌نامه	مقاله	کتاب	نوع مدرک
							عنوان نشریه
۳۵	۲	۱	۴	۴	۱۵	۹	علوم اطلاع‌رسانی
۹۲	۰	۱	۲	۱۱	۶۶	۱۲	فصلنامه کتاب
۱۲۷	۲	۲	۶	۱۵	۸۱	۲۱	مجموع

$$\chi^2 = 21/81 \text{ و } d_f = 5 \text{ (} p < 0/05 \text{)}$$

جدول ۵. ارتباط بین نشریه و عمر خوداستنادی‌ها

مجموع	۹ سال و بالاتر	۸ تا ۶	۵ تا ۳	۲ تا ۰	عمر استنادها
					عنوان نشریه
۳۵	۰	۵	۱۱	۱۹	علوم اطلاع‌رسانی
۹۲	۱۰	۵	۲۵	۵۲	فصلنامه کتاب
۱۲۶	۱۰	۵	۳۶	۷۱	مجموع

$$\chi^2 = 6/47 \text{ و } d_f = 3 \text{ (} p < 0/05 \text{)}$$

برای خوداستنادی میزان پایینی به نظر می‌رسد. همچنین اختلاف چندانی بین میزان خوداستنادی دو نشریه مشاهده نمی‌شود. لذا میزان خوداستنادی با نشریه رابطه‌ای ندارد. بدین ترتیب، نویسندگان نشریات مورد بررسی رفتار مشابهی در میزان خوداستنادی از خود نشان داده‌اند. این شباهت ممکن است ناشی از اشتراک در حوزه مطالعه (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی) و همچنین میزان هم‌پوشانی نویسندگان در دو نشریه باشد؛ بدین معنی که بسیاری از نویسندگان در هر دو نشریه، مقاله داشته‌اند. میزان مقالات دارای خوداستنادی برای دو نشریه مذکور، به ترتیب ۱۷ و ۲۰/۴ درصد به دست آمد.

میزان نویسندگان خوداستنادگر برای نشریه علوم اطلاع‌رسانی ۱۵/۳ درصد و برای نشریه فصلنامه کتاب ۱۹/۵ درصد است. لذا میزان نویسندگان خوداستنادگر در نشریه علوم اطلاع‌رسانی نسبت به نشریه فصلنامه کتاب پایین‌تر است.

براساس نتایج به دست آمده، رتبه علمی خوداستنادگران با نشریه ارتباط دارد. با این توضیح که در نشریه علوم اطلاع‌رسانی «هیئت علمی مؤسسه پژوهشی»، بالاترین میزان خوداستنادی و در نشریه فصلنامه کتاب «کارشناس ارشد کتابداری» و سپس «هیئت علمی دانشگاه» بیشترین میزان خوداستنادی را دارا می‌باشند.

بیشترین مدرک خوداستناد شده در نشریه علوم اطلاع‌رسانی، «مقاله» با ۱۵ استناد و در نشریه فصلنامه کتاب نیز «مقاله» با ۶۶ استناد می‌باشد. همچنین نوع مدرک خوداستناد شده

با نشریه مرتبط است.

بیشترین عمر خوداستنادها در دو نشریه ۰ تا ۲ سال می‌باشد که برای نشریه علوم اطلاع‌رسانی برای این ۳ سال ۱۹ استناد و برای نشریه فصلنامه کتاب برای همین مدت، ۵۲ استناد می‌باشد. عمر خوداستنادها با نشریه رابطه دارد. شاید میزان عمر خوداستنادی بالاتر برای فصلنامه کتاب به این دلیل باشد که اکثر مؤلفان خوداستناد در این نشریه جزء نویسندگان با سابقه این حوزه می‌باشند.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

۱. با توجه به اینکه این پژوهش تنها در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و آن هم در دو نشریه انجام شده است، می‌توان پژوهش‌های دیگری را با همین موضوع اما با جامعه بزرگ‌تر و حتی در سایر رشته‌ها به صورت مجزا یا تطبیقی انجام داد.

۲. در این پژوهش تنها به خوداستنادی نویسنده پرداخته شده است، بنابراین، سایر انواع خوداستنادی از جمله خوداستنادی مجله، سازمانی، زبانی، رشته‌ای، و صفحه‌وب را می‌توان مورد پژوهش قرار داد.

۳. انگیزه‌های خوداستنادی اعم از خوداستنادی نویسنده یا خوداستنادی مجله موضوعات دیگری هستند که محققان در رشته‌های مختلف می‌توانند آن را مورد بررسی قرار دهند.

۴. تأثیر میزان‌های مختلف خوداستنادی بر روی رتبه‌بندی مؤلفان پراستناد می‌تواند موضوع پژوهش‌های بعدی قرار گیرد.

منابع

technology, and humanities. New York: John Wiley, 1979. Quoted in Dimitroff, Alexandra; Arlitsch, Kenning. "Self-citation in the library of information sciences literature". *Journal of Documentation*, Vol.51, No.1 (1995): 44-56.

9. Hyland, Ken. "Self-citation and self-reference: credibility and promotion in academic publication". *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, Vol.54, No.3 (2003): 251-259.

10. Perita, B.; Bar- Ilan, J. "The sourced used by bibliometrics-scientometrics as reflected in references". *Scientometrics*, Vol.54, No.2 (2002): 269- 284.

11. Rousseau, R. "Temporal differences in self-citation rates of scientific journals". *Scientometrics*, Vol.44, No.3 (1999): 521-531.

12. Rousseau, R.; Egghe, L. *Introduction to informetrics quantitative methods in library, documentation and information science*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1990.

13. Snyder, H.W.; Bonzi, S. "An enquiry into the behavior of author self citation". *Learned Information*, (1989): 147- 151.

14. Ibid. "Patterns of self- citation across disciplines (1980- 1989)". *Journal of Information Science*, Vol.24, No.6 (1998): 431- 435.

۱. براون، تیپور؛ گلانزل، ولفگانگ؛ شوپرت، آندرئاس. «شاخص‌های علم‌سنجی، ارزیابی تطبیقی فعالیت‌های انتشاراتی و تأثیرگذاری ارجاعات در ۳۲ کشور». ترجمه محمداسماعیل ریاحی. *رهیافت*، ۸ (بهار ۱۳۷۴): ۷۰-۸۰. نقل در داورپناه، محمدرضا. «جایگاه استناد در فعالیتهای علمی». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۳ (پاییز ۱۳۸۴): ۸۷-۹۶.

۲. حرّی، عباس. *آئین نگارش علمی*. تهران: هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، دبیرخانه، ۱۳۸۱.

۳. دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه، ج ۲. ذیل «استناد» و «استناد کردن». نقل در حرّی، عباس؛ شاه‌بداغی، اعظم. «استناد در آثار علمی: چاله‌ها و چالش‌ها». *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، دوره سی و چهارم، ۲ (۱۳۸۳): ۶۵-۹۵.

۴. شهریاری، پرویز. *تحلیل استنادی مقالات نشریه علوم اطلاع‌رسانی (۱۳۸۱-۱۳۵۱)*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۲. [طرح پژوهشی].

5. Aksnes, Dag W. "A macro study of self-citation". *Scientometrics*, Vol.56, No. 2 (2003): 235-246.

6. Dimitroff, Alexandra; Arlitsch, Kenning. "Self- citation in the library of information sciences literature". *Journal of Documentation*, Vol.51, No.1 (1995): 44- 56.

7. Diodato, Virgil Pasqualle. *Dictionary of Bibliometrics*. New York: The Haworth Press, 1994.

8. Garfield, E. *Citation indexing- its theory and application in science*,

251- 265.

17. Weinstock, M. "Citation indexes". *Encyclopedia of Library and Information Science*, pp.16-40. Quoted in Rousseau, R.; Egghe, L. *Introduction to informaetrics quantitative methods in library, documentation and information science*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1990.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۶/۴

15. Sturges, Denys k. "Citation analysis: determining the authors intention". [online]. Available: <http://tiger.coe.missouri.edu>. Quoted in

داورپناه، محمدرضا. «جایگاه استناد در فعالیتهای علمی». فصلنامه کتاب، دوره شانزدهم، ۳ (پاییز ۱۳۸۴): ۸۷-۹۶.

16. Tagliacozzo, Renata. "Self- citations in scientific literature". *The Journals of Documentation*, Vol.33, No.4 (1977):

